

по методичці “Копінг-поведення в стресових ситуаціях” (автори – С. Норман, Д. Ендлер, Д. Джеймс, М. Паркер, адаптований Т.А. Крюковою – Практическая психодиагностика: методики и тесты: Учебное пособие/ под. ред. Д.Я. Райгородского. – Самара, 1998.). Адаптований Т.А. Крюковою варіант опитувальника містить перелік розумових та поведінкових дій в стресових ситуаціях. За допомогою даної методики ми мали можливість визначити домінуючу копінг-стратегію у діяльності держслужбовця.

Експериментальне дослідження проводилось на базі Чемеровецької районної державної адміністрації Хмельницької області і охоплювало 30 співробітників адміністрації різного рівня.

В результаті опрацювання отриманих даних було зроблено висновки щодо домінуючої копінг-стратегії у діяльності держслужбовця, а саме:

1. Проблемно-орієнтована копінг-стратегія на практиці використовується 16 співробітниками організації. Це 53,4% від загальної кількості.

2. Емоційно-орієнтована копінг-стратегія притамана лише 1-ій особі, що у відсотковому співвідношенні відповідає 3,3%.

3. Аналогічна ситуація і з використанням копінг-стратегії орієнтованої на уникнення, – 1 особа, 3,3%.

4. Копінг-стратегію відволікання у своїй професійній діяльності застосовують 3 співробітники, це 10% від загальної кількості досліджуваних.

5. І остання копінг-стратегія – пошуку соціальної підтримки притаманна 9-ом працівникам, 30%.

Базуючись на отриманих даних, ми сміливо можемо говорити про те, що домінуючою у професійній діяльності співробітника районної державної адміністрації є проблемно-орієнтована копінг-стратегія. Тобто мова йде про те, що при виникненні стресової ситуації в процесі реалізації своїх професійних обов’язків, переважна більшість працівників застосовуватиме копінг-стратегію, направлену на раціональний аналіз проблеми, пов’язаний із створенням і виконанням плану у важкій ситуації. В даному випадку поведінка виявлятиметься в таких формах, як: самостійний аналіз того, що трапилось, звернення по допомогу до інших, пошук додаткової інформації. Використання саме такого підходу сприятиме швидкому та продуктивному вирішенню проблеми і, як наслідок, ефективному виконанню професійних обов’язків.

Список використаних джерел

1. Богомаз С.А., Филоненко А.Л. Различия в выборе копинг-стратегий лицами с разной склонностью к манипулятивному поведению // Сибирский психол. журн. – 2002. – №10.
2. Водопьянова Н.Э. Психодиагностика стресса. – СПб, 2009.
3. Дж. Гринберг. Управление стрессом. – 7-е изд. – СПб: Питер, 2002.
4. Куликов Л.В. Стресс и стрессоустойчивость личности // Теоретические и прикладные вопросы психологии. – Вып.1. Ч.1./ Под ред. А.А Крылова.- СПб, 1995.
5. Практическая психодиагностика: методики и тесты: Учебное пособие/ Под ред Д.Я. Райгородского. – Самара, 1998.

Speech goes in the article speech about the problem of the use in professional activity of state worker of coping-strategy.

Keywords: stress, professional stress, coping-strategy.

Отримано: 18.03.2010

УДК 81’243(07)

Ю.В. Курята

Навчання іноземної мови як один із гармонізуючих чинників соціалізації учнів загальноосвітньої школи

У статті здійснено теоретичний аналіз базових тенденцій, напрямів і пріоритетів сучасних досліджень феномена соціалізації, узагальнено основні проблеми та парадокси, які його характеризують. Розглянуто значення навчання іноземної мови молодших школярів у контексті їх соціалізації. Проаналізовано питання гармонізації соціального дорослішання учнів початкових класів засобами іноземної мови.

Ключові слова: соціалізація, адаптація, індивідуалізація, іноземна мова.

В статье осуществлен теоретический анализ базисных тенденций, направлений и приоритетов современных исследований феномена социализации, обобщены основные проблемы и парадоксы, характеризующие его. Рассмотрено значение обучения иностранному языку младших школьников в контексте их социализации. Проанализирован

вопрос гармонизации социального взросления школьников младших классов посредством иностранного языка.

Ключевые слова: социализация, адаптация, индивидуализация, иностранный язык.

Незважаючи на те, що на сьогодні дослідження проблеми соціалізації перетворилося на полідисциплінарне вивчення філософами, етнографами, соціологами, психологами та представниками інших наук, розуміння чинників, структури, змісту цього процесу, його проблемних аспектів (та, відповідно, шляхів гармонізації) науковими напрямами, окремими вченими часто суттєво різняться, базуючись інколи на діаметрально протилежних концептуальних засадах тлумачення природи психічного загалом, суті людини, джерела її соціального та психічного розвитку.

Тож, беручи до уваги актуальність цього питання в контексті процесів глобалізації та стрімкого перетворення нашого постіндустріального суспільства в інформаційне, завданнями нашої статті є: здійснити теоретичний аналіз 1) сучасних напрямів дослідження соціально-психологічного змісту соціалізації, 2) основних особливостей та проблемних аспектів, що характеризують цей процес, 3) гармонізуючого потенціалу школи як соціально контрольованої інституції соціалізації (зокрема, засобами навчання іноземної мови як одного із перспективних навчальних предметів у контексті вказаної проблематики).

Перш ніж розглянути навчання іноземної мови як одного із чинників соціалізації дітей, звернемо нашу увагу на основні актуальні напрями дослідження цього феномена та його структурну будову загалом.

Історично термін соціалізація має більш як столітнє існування та є дуже поширеним у сучасній науці. У 1956 році його було внесено до реєстру американської соціологічної асоціації [16]. У другій половині ХХ століття соціалізація перетворилася на самостійну міждисциплінарну сферу дослідження.

Концептуальне розуміння соціалізації конкретними авторами в різні періоди вивчення цього феномена ілюструє часто суперечливі позиції щодо тлумачення значення внутрішньої активності людини в цьому процесі, а також особливостей його змістових характеристик.

Так, Б. Ананьев розглядає соціалізацію як процес, що проходить у двох напрямах: становлення людини як особистості та становлення людини як суб'єкта діяльності. Кінцевим результатом є утворення індивідуальності [1].

І. Кон визначає соціалізацію як засвоєння індивідом соціального досвіду, під час якого формується конкретна особистість [5].

За М. Корневим і А. Коваленко, соціалізація є процесом, упродовж якого людська істота завдяки певним біологічним задаткам набуває якостей, необхідних для її життєдіяльності в суспільстві. В такому розумінні соціалізація – це процес розвитку людини як соціальної істоти, становлення її як особистості [6].

Л. Обухова стверджує, що соціалізація – це процес, який дає змогу дитині зайняти своє місце в суспільстві, це рух новонародженого від асоціального, “гуманоїдного” стану, до життя як повноцінного члена суспільства [9].

Д. Паригін вважає, що соціалізація – це входження індивіда в соціальне середовище, пристосування до нього, освоєння певних ролей і функцій [10].

Т. Шибутані розуміє соціалізацію як безперервну адаптацію живого організму до його оточення, як формування здатності передбачати реакції інших людей і пристосовуватися до них [15].

У багатьох ранніх визначеннях цього феномена зарубіжними та вітчизняними вченими наголос робиться на пасивній ролі особистості в процесі соціалізації – на неї впливають, а вона лише засвоює, відображає впливи навколишнього. Більшість сучасних досліджень підкреслюють суттєву роль активності самої людини у цьому процесі. Це дає можливість стверджувати, що під час соціалізації індивід не просто адаптується до середовища, засвоює наявні в ньому соціальні ролі та ідентичності, але й навчається встановлювати, підтримувати та змінювати такі ідентичності, перетворюючи цим себе та навколишній світ.

На підтвердження цього “інтерпретаційна парадигма” американського дослідника Т. Уілсона доводить, що суб'єкт соціалізації не може бути жорстко детермінованим соціальними нормами, тому що він сам ці норми інтерпретує. Людина є творцем свого соціального світу. А тому невідповідність індивіда вимогам суспільства не є недоліком, який вимагає насильницького пристосування. Подібна невідповідність є основним джерелом соціальної динаміки [11].

Людина не просто засвоює соціальний досвід, але й перетворює його у власні цінності, установки, орієнтації. Перша характеристика соціалізації – привласнення соціального досвіду – є характеристикою впливу середовища на людину, а інша його частина характеризує аспект дії людини на це середовище через її діяльність.

Підтверджуючи тезу про визначальне значення власної активності людини під час соціалізації, А. Мудрик доводить, що в цьому процесі закладений внутрішній конфлікт (який часто не вирішується до кінця) між мірою адаптації людини в суспільстві, її ідентифікації із ним та мірою уособлення (індивідуалізації) в суспільстві. Інакше

кажучи, на думку цього вченого, успішна соціалізація передбачає певний баланс адаптації та відсторонення [8]. Таким чином, успішною соціалізація може вважатися тоді, коли реалізується ефективна адаптація людини до суспільства та водночас зберігається її здатність певною мірою протистояти суспільству, якщо воно якимось чином стримує її саморозвиток.

При порушенні балансу адаптації та уособлення людини в суспільстві виокремлюються два крайніх варіанти “жертв соціалізації”, а саме: конформісти та девіанти. Таким чином, об’єктивно виділяються цілі групи людей, що стають або можуть стати жертвами несприятливих умов соціалізації.

Поруч із питанням балансу процесу адаптації та власної активності людини під час психологічного та соціального розвитку, ситуаціоністським підходом акцентується інший аспект сучасних досліджень соціалізації – цей процес тлумачиться як готовність особистості до переходу в нові й нові ситуації соціального розвитку, аналізуються шляхи та передумови формування такої готовності (Л. Росс, Нісбетт, 2000) [3].

У межах соціодраматичного підходу до соціальної реальності соціалізація інтерпретується як “становлення актора” – процес оволодіння “майстерністю носіння маски” та “вміння жити всередині сценарію” (К. Берк, Гофман, Х. Данкер) [3].

Айовська школа символічного інтеракціонізму аналізує проблеми ролі та статусу символічних систем у процесі соціалізації (Т. Портленд, М. Кун) [3].

Аналізуючи різноманітні напрями дослідження поняття “соціалізації”, необхідно розмежовувати його з близькими за змістом визначеннями “соціальний розвиток”, “формування особистості”, “виховання”. Так, на думку В. Москаленко, поняття “соціалізація” є більш конкретним у порівнянні з поняттям “соціальний розвиток”, оскільки воно відображає процес становлення у людини тих властивостей, що обумовлені історичним типом соціальної системи, в якій вона живе, та ширшим, аніж “формування особистості”, тому що передбачає не тільки зміни у самій людині, а й здатність її перетворювати навколишню дійсність під час проходження цього процесу [7]. Щодо виховання, то воно передбачає цілеспрямований вплив на дитину, тоді як соціалізація відбувається і під впливом некерованих чинників. У нашій статті використовується визначення “соціальне дорослішання дітей”, запропоноване Д. Фельдштейном, як синонімічне для позначення поняття їх соціалізації [14].

Поруч із аналізом загальнофілософських аспектів соціалізації (тлумачення змісту цієї категорії, розгляд питання свободи /

підкореності зовнішнім впливам людини в цьому процесі) низка вчених присвятили свої дослідження особливостям структурної будови даного феномена, розглядали компоненти соціалізації в їх складній внутрішній взаємозалежності (Г. Баррі, А. Бояринцева, М. Коннер, А. Мудрик, Є. Соколов).

Так, основними чинниками соціального дорослішання дитини є:

1) суб’єктивні – психологічні особливості підростаючої особистості, що виражаються під час її соціальної діяльності (праці, спілкування, пізнання, гри та навчання) у відповідних інститутах соціалізації (в сім’ї, школі, групі однолітків);

2) об’єктивні – умови соціалізації в масштабах всього людського суспільства – мегачинники, держави – макрочинники, великих груп, до яких безпосередньо чи опосередковано належить дитина, – мезочинники та сім’ї і близького оточення – мікрочинники [8; 12].

Сфера соціалізації – діяльність, спілкування та самосвідомість, у яких відбувається процес розширення та примноження соціальних зв’язків індивіда із зовнішнім світом. Щодо третьої сфери соціалізації, то у загальному вигляді зазначимо, що процес її полягає у становленні в людині образу “Я”. Він не виникає одразу ж, а формується протягом усього життя під дією багатьох соціальних впливів.

Процес соціалізації може проходити в різних формах, зокрема таких, як адаптація та інтеріоризація, де адаптація є видом взаємодії особи із соціальним середовищем, у процесі якої відбувається узгодження вимог та сподівань обох сторін. Тоді як інтеріоризація є процесом формування внутрішньої структури людської психіки за допомогою пасивного, в основному некритичного засвоєння соціальних норм, цінностей, ідеалів, процес переведення елементів зовнішнього середовища у внутрішнє “Я”.

Засоби та методи різних етапів соціалізації дітей охоплюють широке коло відносин та діяльностей, починаючи з фізичного догляду за новонародженими та закінчуючи способами включення підлітків у суспільство [11].

Засоби соціалізації змінюються з розвитком суспільства. Так, у “традиційних суспільствах” основним засобом формування у людини особистісних рис є дотримання встановлених традиційних зв’язків через прийняття системи звичаїв, традицій. Із ускладненням суспільної системи ці засоби соціалізації доповнюються іншими, що ґрунтуються на механізмі ціннісних орієнтацій, які передбачають не повторюваність дій, а є орієнтирами, загальними принципами поведінки. Для прикладу, в сучасному суспільстві головним засобом соціалізації стає норма, що формує певну соціальну вимогу, але не передбачає всіх обставин вчинку [5].

Г. Баррі виділяв такі типи соціалізаторів, які реалізують вищезазначені засоби соціалізації: опікуни, авторитети, дисциплінатори, вчителі-наставники [11].

Щодо механізмів процесу соціалізації в психології не існує однозначного погляду.

У психоаналітичній школі під механізмами соціалізації розуміються способи переведення внутрішніх стимулів у соціально прийнятні форми, серед яких головну роль відіграє ідентифікація.

У біхевіоризмі механізмами соціалізації прийнято вважати зовнішнє стимульне підкріплення тієї чи іншої поведінки і вчинків – навчання.

Чиказька школа символічного інтеракціонізму аналізує семіотичний механізм соціалізації, зокрема – мову як медіум міжособистісної взаємодії та засіб інтерналізації соціального стандарту; доводить, що під час знакового перекодування ситуації змінюється її соціальне значення, а отже, мова може виступати засобом “створення нових світів” із новими соціальними ролями (А. Стросс, Т. Шибутані) [3; 7].

Узагальнюючи, поділимо всі вищезазначені механізми соціалізації на три групи: 1) ті, що не усвідомлюються (навіювання, зараження, наслідування, ідентифікація); 2) ті, що усвідомлюються (референтна група, авторитет, популярність); 3) окрема група механізмів, до якої належать санкції заохочення й покарання, що застосовуються в суспільстві.

В цілому, вищесказане щодо механізмів соціалізації дає змогу умовно зобразити цей процес у такому вигляді (рис. 1.):

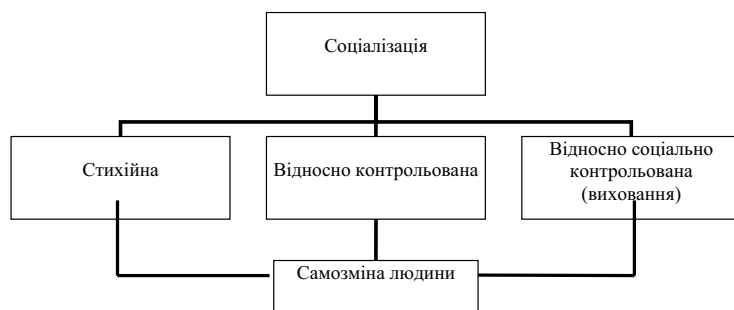

Рис.1. Соціалізація за А. Мудриком [8]

Стихійна соціалізація людини відбувається у взаємодії та під впливом об'єктивних обставин життя, суспільства, зміст, характер

і результати якої визначаються соціально-економічними та соціокультурними реаліями.

Відносно контрольована соціалізація відбувається тоді, коли держава здійснює певні економічні, правові, організаційні кроки для вирішення своїх завдань, що об'єктивно впливають на зміни можливостей і характеру розвитку, на життєвий шлях певних вікових груп (визначаючи обов'язковий мінімум освіти, строки служби в армії тощо).

Відносно соціально контрольована соціалізація (виховання) – це планомірне створення суспільством і державою правових, організаційних, матеріальних і духовних умов для розвитку людини.

Більш чи менш свідома самозміна людини може мати просоціальний, асоціальний і антисоціальний вектор (самостворення, самовдосконалення, саморуїнування) згідно з індивідуальними ресурсами та відповідно чи всупереч об'єктивним умовам життя [8].

Одним із соціально-контрольованих каналів соціалізації є загальна шкільна освіта, що є безперечно перспективною щодо здійснення гармонізуючого регулятивного впливу на процес соціального дорослішання великих груп дітей. Серед навчальних предметів, що мають велику цінність в цьому сенсі, особливе місце посідає предмет “Іноземна мова”, оскільки мова (і рідна, й іноземна) та мовлення (як її діяльнісний компонент) є основним засобом спілкування людей, відповідно – одним із ключових аспектів соціалізації людини. Проблема мови та мовлення є міждисциплінарною та посідає помітне місце в працях лінгвістів, психологів, психолінгвістів, педагогів. Питанням функціонування мови і мовним нормам, а також проблемам побудови та розуміння міжособистісних стосунків присвячені, зокрема, дослідження Н. Арутюнової, Б. Баєвої, Л. Долинської, М. Жинкіна, Е. Носенко, Г. Сагач.

Розглядаючи це питання, важливо розрізнити поняття “мова” та “мовлення”. Мова – це система умовних знаків, за допомогою яких передаються поєднання звуків, що мають для людей певне значення та зміст. Мовлення ж – опосередкована мовою форма спілкування, що сформувалась історично під час перетворювальної матеріальної діяльності людей; сукупність звуків, що вимовляються чи сприймаються, й мають такий же зміст, що й відповідна система знаків. Мова єдина для всіх, хто користується нею, мовлення – індивідуально своєрідне. Основною ціллю навчання іноземної мови в школі є комунікативна, навчання учнів спілкуватися іноземною мовою, тобто – навчання мовлення.

Завдяки мові як засобу спілкування індивідуальна свідомість людини, не обмежуючись особистим досвідом, збагачується досвідом

інших людей, до того ж – значно більшою мірою, ніж це можуть дозволити спостереження та інші процеси немовленнєвого, безпосереднього пізнання, що здійснюється через органи відчуттів. Засобами мовлення психологія та досвід однієї людини стають доступними іншим людям, збагачують їх, сприяють розвитку.

Відповідно, окрім природного значення рідної мови, спілкування мовою свого народу під час соціального дорослішання дитини, очевидними є переваги оптимального (згідно з встановленими вимогами загальноосвітньої навчальної програми до конкретного вікового періоду) оволодіння іноземною мовою під час цього процесу (зокрема англійською як світовою мовою спілкування, до слова – і в глобальній мережі Інтернет), що стає для підростаючого покоління питанням престижу в умовах сучасних процесів глобалізації. Чим багатшим досвідом оволодіває дитина під час дорослішання, тим більш вона схильна гнучко реагувати на проблемні ситуації, що забезпечує їх успішне вирішення, підтверджуючи, таким чином, загальновідомий вислів про те, що скільки мов ти знаєш, стільки разів ти є людиною. Адже мовлення має багатофункціональне значення – це не тільки засіб спілкування, але й засіб мислення, носій свідомості, пам'яті, інформації, засіб керування поведінкою інших людей та регуляції власної поведінки.

Мова має індивідуальне закорінення, перебуваючи в залежності від соціального статусу і ролі особистості в суспільстві та виступаючи атрибутивною її властивістю, оскільки вона формує і значною мірою визначає саме її, особистості, соціальне існування [2]. Погляд на світ, відображений у мові особистості, відображає її ціннісні орієнтації. Мова особистості впливає на її духовний розвиток. Переконавання в тім, що люди бачать світ по-різному – крізь призму мови, – лежить в основі теорії “лінгвістичної відносності” Е. Сепіра і Б. Уорфа. Ці вчені прагнули довести, що розходження між культурами обумовлені розходженнями в мовах [13].

На переконання Л. Засекіної, мова як засіб психічного відображення, узагальнення і перетворення дійсності має як колективне, так і індивідуальне начало. В колективному розрізі мова відтворює особливості філогенетичного розвитку людства та віддзеркалює сукупність здійснених ним доцільних перетворень в ході суспільно-історичного розвитку. В індивідуальному аспекті мова слугує важливим чинником та знаряддям соціалізації особистості, адже входження в соціум та комунікація передбачає інтеріоризацію колективного з метою формування індивідуального і своєрідного. На думку дослідниці, розвиток мовної особистості (людини, що послуговується мовою не лише як сукупністю лінгвістичних правил,

а, передусім, як засобом вираження національно-культурного простору) ґрунтується на всебічному охопленні усіх її структурних компонентів (когнітивного, емоційного, мотиваційного), що перебувають під впливом соціальних чинників [4].

Когнітивний компонент представлений мовною здатністю як психофізіологічною передумовою оволодіння мовою; мовними здібностями; мовними знаннями як сукупністю власне лінгвістичних та енциклопедичних знань; мовними стратегіями як індивідуально своєрідними способами сприймання та породження інформації; мовною компетентністю як сукупністю знань та ефективних стратегій для використання мови; мовною картиною світу як сукупністю знань про світ [4].

Емоційний компонент містить емоційне ставлення людини до мовної реальності, іншими словами – до особливостей функціонування мови, ступеня її розвитку, поширення і використання у різних сферах суспільного життя [4].

Мотиваційний компонент охоплює цілі, мотиви, настановлення та інтенціональності. Цей компонент забезпечує закономірності переходу від оцінок мовленнєвої діяльності суб'єкта до осмислення себе як мовної особистості, що є носієм культури народу та виразником його національної ідентичності [4]. Тож, спрямовуючи зусилля на оптимізацію навчального процесу щодо викладання предмета “Іноземна мова”, суттєвим є здійснення впливу на всі три вищенаведені компоненти.

Узагальнюючи усе вищенаведене, зазначимо, що трактування соціалізації науковцями різних психологічних напрямів є суперечливими. Відповідно до відмінностей пояснення загального змісту соціального дорослішання дітей, існують розбіжності і в розгляді взаємодії структурних компонентів цього процесу (його чинників, передумов) та визначенні критеріїв успішності. Оскільки школа є інституцією соціально-контрольованого каналу соціалізації, її значення в регуляції та гуманізації цього процесу важко переоцінити. Зауважуючи, що мова (та мовлення як її діяльнісне вираження) є одним із провідних та визначальних чинників соціалізації дитини, ми обґрунтували значимість навчального предмета “Іноземна мова” для гармонізації цього процесу,

Отож, очевидним стає те, що, залишаючись одним із найпоширеніших термінів у психології, пояснення соціалізації та чинників цього процесу все ще містять багато суперечностей. Подальшого вивчення чекають питання, що стосуються значення засобів масової інформації та сучасних технологій у цьому процесі, особливостей взаємодії стихійної та відносно соціально контрольованої соці-

лізації, динаміки взаємного зв'язку всіх чинників цього процесу як системного цілого, феномена ресоціалізації, сучасної тенденції маскуліної моделі соціалізації для дівчаток та феміної – для хлопчиків, особливостей духовно-моральної, правової, політичної та економічної соціалізації дітей, недостатньо з'ясованим є взаємозв'язок процесів адаптації та індивідуалізації, співвіднесення впливів макро- та мікрорівнів соціального оточення на перебіг і характер процесу соціалізації.

Список використаних джерел

1. Ананьев Б. Человек как предмет познания. – СПб.: Питер, 2001. – С. 37–82.
2. Боринштейн Е., Кавалеров А. Личность: ее языковые ценностные ориентации. – Одесса, 2001. – С. 49.
3. Всемирная энциклопедия: Философия XX век / Главный научный редактор и составитель Грицанов А. – М.: АСТ, Мн.: Харвест, Современный литератор, 2002. – С. 722–724.
4. Засекина Л. Мовна особистість в сучасному соціальному просторі // Соціальна психологія. – 2007. – № 5.
5. Кюн И. Социология личности. – М., 1994. – С. 41–251.
6. Корнев М., Коваленко А. Соціальна психологія: Підручник. – К.: Вища школа, 1995. – С. 219–236.
7. Москаленко В. Соціальна психологія: Підручник. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – С. 184–366.
8. Мудрик А. Общение в процессе воспитания: Учеб. пособие для студентов вузов. – М.: Академия, 2001. – С. 142–179.
9. Обухова Л. Две парадигмы в исследовании детского развития // Вопросы психологии. – 1996. – №5. – С. 30–38.
10. Парыгин Б. Основы социально-психологической теории. – М.: Мысль, 1971. – 350 с.
11. Психология. Учебник / Под ред. Крылова А. – М.: Проспект, 1999. – С. 367–420.
12. Самохвалов О. Адаптація як специфічне поняття психології // Збірник наукових праць № 30. Частина II. – Хмельницький: Видавництво Національної академії ДПСУ, 2004. – С. 190–192.
13. Сепир Э. Коммуникация // Избранные труды по языкознанию и культурологии. – М., 1993. – С. 34–78.
14. Фельдштейн Д. Возрастная и педагогическая психология: Избранные психологические труды / Рос. акад. образование. Моск. психолого-соц. ин-т. – М.; Воронеж: НПО “МОДЭК”, 2002. – С. 157–185 с.

15. Шибутани Т. Социальная психология / Пер.с англ. – М.: Просвещение, 1961. – С. 47–92.

16. DK / Oxford illustrated dictionary – London, Oxford: Dorling Kindersley limited & Oxford University Press, 2002. – P. 864.

The main tendencies, directions and priorities of the present-day studies of socialization have been analyzed theoretically. Principal problems and paradoxes characterizing this phenomenon have been generalized. The meaning of foreign language teaching in the context of elementary school pupils' socialization has been considered. The question of harmonization of elementary school pupils' social maturing by means of foreign language has been analyzed.

Key-words: socialization, adaptation, individualization, foreign language.

Отримано: 30.03.2010

УДК 159.923:130.122

В.П.Кутішенко

Взаємообумовленість процесів соціалізації та індивідуалізації особистості як складових її духовного розвитку

У статті висвітлено специфіку взаємозв'язку процесів соціалізації та індивідуалізації особистості на різних етапах онтогенезу як компонентів її духовного розвитку.

Ключові слова: соціалізація, індивідуалізація, духовний розвиток, вікова криза, мудрість, онтогенез, особистість.

В статті зображена специфіка взаємозв'язку процесів соціалізації та індивідуалізації особистості на різних етапах онтогенезу як компонентів її духовного розвитку.

Ключевые слова: социализация, индивидуализация, духовное развитие, возрастной кризис, мудрость, онтогенез, личность.

Постановка проблеми. Установка сучасного суспільства на досягнення матеріальних цінностей, задоволення власних егоїстичних потреб, а відповідно, орієнтація на сучасний ідеал успішної людини дуже часто виявляється хибною. Не секрет, що збільшується